

"BLAGO SIROMASIMA DUHOM: NJIHOVO JE
KRALJEVSTVO NEBESKO!" (Mt 5,3)

Marijan Vugdelija, Split

UDK: 234.15
226.2 : 22.06
Pregledni članak
Primljeno 3/2002.

Sažetak

Svrha ovog rada je da baci novo svjetlo na shvaćanje i tumačenje prvog Isusova blaženstva u Matejevoj verziji. U prvom dijelu auctor nastoji, na osnovi starozavjetnih i židovskih paralela, odrediti značenje izričaja "siromasi duhom". U drugome dijelu to se značenje preispituje u širem kontekstu Isusova nauka o vremenitim dobrima i polazeći od njegove opcije za siromaštvo. Potom, u trećem dijelu, blaženstvo "siromaha duhom" promatra se u svjetlu kršćanske prakse i refleksije. Na posljertku, u zaključnim mislima sabiru se ukratko rezultati istraživanja.

U Matejevoj verziji prvoga blaženstva socijalno siromaštvo odstupa, dok u prvi plan stupa duševno držanje. Tu se "siromasi duhom" poistovjećuju s ljudima ponizna duha i srca. Tu više nije riječ o materijalnim siromasima nego o onima koji se osjećaju ovisnima o Bogu, koji od Boga sve očekuju. Drukčije rečeno, "siromasi duhom" su oni koji uviđaju relativnost svega stvorenoga, koji osjećaju i priznaju da ih nitko i ništa ne može u potpunosti i do kraja zadovoljiti izvan Boga i koji su zbog toga otvoreni Bogu i njegovim darovima. Jasno je onda da takvima pripada "Kraljevstvo nebesko". Jednom riječju, "siromasi duhom", koje se proglašava blaženima, jesu oni čiji duh nitko i ništa ne može zadržati na putu prema Bogu. Polazeći od tih uvida, auctor zaključuje da je Matejeva formulacija prvog blaženstva svojevrsni komentar prve zapovijedi Dekaloga.

Gljučne riječi: Blaženstvo, 'siromasi duhom', Isus i vremenita dobra, čovjekov odnos prema vremenitim dobrima.

Uvod

S uspostavom slobodne, samostalne i neovisne države u našoj domovini došlo je i do promjene društvenog uređenja: od socijalističkog prešlo se na kapitalistički sustav. Nema sumnje da ovaj potonji sustav svojom liberalizacijom i uvodenjem natjecateljskog

duha unosi dinamičnost i raspretava kreativnost i na taj način pospješuje proizvodnju. Ali on u isto vrijeme može razbuknati i negativne porive u čovjeku, posebno gramzivost za zgrtanjem kapitala i, povezano s time, robovanje bogatstvu. Nažalost, mnogi ljudi su podlegli tom demonu gramzivosti. Žele se obogatiti na brz i lagan način ne obazirući se na moralne norme. A iskustvo nam pokazuje da bogaćenje jednih najčešće dovodi do siromašenja drugih. Upravo se to dogodilo kod nas. Sve to dovodi do velikih napetosti u društvu. Ta situacija me ponukala da se pozabavim prvim Isusovim blaženstvom i njegovom porukom.

U jednom prethodnom članku,¹ na osnovi literarne kritike Matejeve i Lukine verzije prvog blaženstva, došli smo do zaključka da je Luka očuvao izvorni oblik blaženstva.² On se raduje da je Predaja stavila siromahe na prvo mjesto. Dok židovsko-kršćanska predaja još čvrsto stoji pri dvostrukom značenju riječi πτωχός (ekonomsko i duhovno), Luka shvaća riječ konkretno, tj. u ekonomskom i socijalnom smislu. Zapravo, πτωχός je najsnažnija grčka riječ za socijalno siromaštvo koja nam stoji na raspolaganju. Dok πένης označuje onoga koji treba raditi da bi preživio (siromaha, potrebnoga), ένδεής onoga koji se nalazi u potrebi, koji trpi oskudicu (usp. Dj 4,34), πτωχός doslovno znači 'šćućuren', a onda siromah-prosjak. Ako Luka u svojoj formulaciji prvoga blaženstva pobliže ne određuje taj potonji pojam, to je znak da on ostaje pri njegovu osnovnom značenju: ekonomskom i socijalnom, što potpuno leži na njegovoj liniji. Da je to tako, potvrđuje i činjenica da se kod njega potpuno smisljeno nadovezuje "jao" nad bogatašima, o čemu Matej ništa ne zna (Lk 6,24). Osim toga, i tijesna povezanost prvoga blaženstva s blaženstvima gladnih i ožalošćenih, koja se ne dadu odvojiti od izvanjskih odnosa, govori u prilog konkretnom značenju riječi πτωχός u Lukinoj verziji.³ Dakle, Luka prenosi ebijonitsku predaju za koju su bogatstvo i kraljevstvo Božje gotovo nespojivi ili barem u nepomirljivoj napetosti.⁴ Smisao prvog blaženstva u toj

¹ Vidi M. Vugdelija, *Blaženstvo siromahâ* (Mt 5,3; Lk 6,20), u: CUS 37 (2002), br. 1, str. 8-37.

² Opširnije o redakciji blaženstava u Matejevu i Lukinu evanđelju, vidi: A. Rebić, *Blaženstva* (KS), Zagreb, 1986., str. 23-28.

³ Čak se i blaženstvo krotkih (πραεις; Mt 5,5) može dovesti u vezu s prvim blaženstvom. Taj grčki termin reproducira govorno kako hebrejski עני kao i ענו, stoji dakle za 'siromaha' i za 'malene'.

⁴ Vjerojatno Luka, njegova zajednica i njegovi potencijalni čitatelji u socijalnom pogledu pripadaju višem sloju. Oni nisu siromasi i stoga se snažno bore s problemom posjeda. Ili je možda Luka teološki određen apokaliptičkom predajom o sudbini bogatih i siromaha (usp. prispodoba o bogatašu i Lazaru: Lk 16,19-31).

Lukinoj verziji nastojali smo iznijeti na vidjelo u već spomenutom članku.

Kritika se slaže da je Matej preformulirao izvorno Isusovo blaženstvo. Za razliku od Luke, on u svojoj formulaciji riječ $\pi\omega\chi\acute{o}\varsigma$ pobliže određuje pomoću $\tau\tilde{\omega}\ \pi\nu\epsilon\acute{\upsilon}\mu\alpha\tau\iota$. Na taj način Matej ističe jedan novi vid, koji se od $\pi\omega\chi\acute{o}\varsigma$ ne očekuje i stoga zvuči iznenađujuće. Dodatak odaje da $\pi\omega\chi\acute{o}\varsigma$ treba shvatiti i tumačiti drukčije od uobičajenoga njegova značenja. Dakle, u Matejevoj verziji došlo je do pomaka teološkog naglaska i značenja. Tu se više ne slave kao blaženi oni koji su ekonomski siromašni (to čini Luka), nego "siromasi duhom". Opće je stajalište da je pomoću predmatejevskih dodataka i matejevskih tumačenja došlo do pomaka smisla blaženstava u *parenetskom pravcu*. Na takvo shvaćanje i tumačenje usmjerava nas i Matejeva formulacija prvog blaženstva. Egzegeza taj pomak mora točno odrediti i iznijeti na vidjelo njegovo značenje. Upravo je to zadaća ovoga članka. Nastojat ćemo u njemu iznijeti na vidjelo Matejevu bitnu preinaku prvog blaženstva i značenje blaženstva u toj novoj formulaciji. Učinit ćemo to u četiri susljedne točke: najprije ćemo pokušati utvrditi precizno značenje izričaja "siromasi duhom"; potom ćemo vidjeti poruku našeg blaženstva u kontekstu Isusova nauka o materijalnim posjedima i njegovoj opciji za siromaštvo; kazat ćemo nešto o blaženstvu "siromaha duhom" polazeći od kršćanske prakse i refleksije; i na kraju, u zaključnim mislima sabrat ćemo glavne rezultate našeg istraživanja.

1. "SIROMASI DUHOM" ($\pi\omega\chi\omicron\iota\ \tau\tilde{\omega}\ \pi\nu\epsilon\acute{\upsilon}\mu\alpha\tau\iota$)

Mnogi izlagači vide Matejevo preciziranje siromahâ u prvom blaženstvu kao plod spiritualiziranja i etiziranja izvorne Isusove poruke. Tu se to blaženstvo ne upravlja više, kao kod Luke, siromasima naprosto, nego "siromasima duhom". Očito je da se tim dodatkom umeće etičko-parenetska refleksija. Drugim riječima, navodi se uvjet etičke naravi za pripuštanje u kraljevstvo Božje. Siromasi se proglašavaju blaženima zbog njihova raspoloženja duha, ne zbog njihove ekonomske ili društvene situacije. Taj postupak susrećemo i u drugim blaženstvima kod Mateja. Tako se oni "koji sada gladuju" (Lk 6,21) pretvaraju u "gladne i žedne pravednosti" (Mt 5,6). U njegovoj redakciji nisu više progonjeni kao takvi da se proglašavaju blaženima, nego "progonjeni radi pravednosti" (Mt 5,10). Sve to pokazuje da se Matej zanima za duhovna raspoloženja

blaženika.⁵ Njemu je stalo da već u blaženstvima koja su mu zajednička s Lukom, kao i u dodatnim blaženstvima (Mt 5,5.7-10), istakne etički značaj blaženikâ. Kratko rečeno, već u blaženstvima on trasira program ponašanja.⁶

Općenito se smatra da je Matej dodatkom τῷ πνεύματι (duhom) želio izbjeći opasnost krivog shvaćanja koje se krije u grčkoj riječi πτωχός. Tom preformulacijom prvoga blaženstva on želi očuvati duhovnu dimenziju tog pojma, koja se u Lukinoj verziji gubi. Već je Leon Veliki držao da bi prvo blaženstvo bez Matejeva dodatka "duhom" ostalo nejasno: ne bi bilo jasno o kojim se siromasima govori. Točnije, tom precizacijom on je želio isključiti stajalište koje proglašava čovjeka blaženim samo na osnovi ekonomskog siromaštva.⁷ Prema Mateju, izvanjsko siromaštvo samo nije još pretpostavka za udioništvo na kraljevstvu Božjem. Nije dovoljno biti siromašan - tvarno, društveno siromašan - pa da samim time imamo pravo na kraljevstvo Božje. Dakle, Isus u Matejevu tumačenju ne veliča siromaštvo radi njega samoga. On tu iznosi duhovno raspoloženje (etički stav) koje čovjeka osposobljava da postane dionik blagodati kraljevstva Božjega.⁸ Kako se vidi, u Mateja nije više pitanje situacije bijede, nego nutarnjeg raspoloženja, čovjekova stava;

5 Usp. F. Bavon, *Das Evangelium nach Lukas, I (Lk 1,1 - 9,50)*, Benziger Verlag-Neukirchener Verlag, Zürich, 1989., str. 297; A. Rebić, *Blaženstva (Mt 5,1-12)*, u: *Kat 3*, 1990., str. 56-62, ovdje 59.

6 To ističe i profesor Rebić kad piše: "Blaženstva ukazuju na put kojim treba ići do svetosti i kršćanskog savršenstva. Ona jednostavno pokazuju što bismo mi kršćani trebali biti", usp., *Blaženstva (Mt 5,1-12)*, str. 58.

7 Prema Leonu, Matej je tim dodatkom označio "kako treba shvatiti bit siromaštva, da se ne bi činilo kako je za postignuće kraljevstva nebeskoga dovoljna samo oskudica koju mnogi trpe zbog teške i krute stvarnosti" (Leon Veliki, *De beatitudinibus. Sermo 95,1: PL 54*, str. 461-462).

8 To etiziranje i spiritualiziranje prvog blaženstva kod Mateja prihvaćaju npr. H. D. Betz (*Studien zur Bergpredigt*, Paul Siebeck, Tübingen, 1985., str. 31) i M. Reiser ('*Selig die Reichen!*' - '*Selig die Armen!*' *Die Option Jesu für Armut*, u: *Erb Auf 6*, 1998., str. 464). - Drugi odbijaju to stajalište. H. Frankemölle izrijeком veli: "Tu uvijek iznova naglašavanu tendenciju za pounutrašnjem, za etiziranjem i spiritualiziranjem ja ne vidim" (*Matthäus. Kommentar 1*, Patmos Verlag, Düsseldorf, 1999., str. 211). Tumači koji brane to potonje stajalište donose za to i sljedeći argument: taj Matejev dodatak "duhom" želi samo naglasiti da grčka riječ πτωχός ne sadrži onu duhovnu komponentu koja je svojstvena hebrejskom terminu עני i עני. Po njima, πτωχός + τῷ πνεύματι izražava točno značenje hebrejskog עני. Bez toga Matejeva dodatka mogao bi se πτωχός vrlo lako shvatiti i tumačiti čisto materijalno. Ali kako onda tumačiti preformulaciju u slučaju "gladnih i žednih pravednosti"? Ovdje taj argumenat gubi snagu.

nije riječ o siromasima u ekonomskom i sociološkom smislu, nego o onima koji imaju 'duh' siromaha.⁹

Tko su ti "siromasi duhom"? Koje i kakvo siromaštvo se tu proglašava blaženim? U čemu se sastoji to siromaštvo? Ima li πτωχός tu smisao stvarnog, ekonomskog siromaštva? Ili možda taj termin ima ovdje preneseno značenje: 'malen', 'ponizan', 'nedostatan sam sebi'? Treba li dativ τῷ πνεύματι tumačiti kao instrumentalni dativ ili kao dativ odnosa? I konačno, označuje li πνεύμα Duha Svetoga ili ljudski duh? Sve to pokazuje da postoje različite mogućnosti shvaćanja i tumačenja našeg izričaja.

1. U Starom zavjetu rječnik siromaštva, posebno plural *anawim*, poprima često duhovnu i moralnu nijansu: siromah se tu izjednačuje s pravednim i pobožnim; on postaje slika ponizna i pobožna čovjeka koji stavlja svoje pouzdanje u Boga i očekuje od njega svoju pomoć.¹⁰ U drugim tekstovima siromasi se poistovjećuju s onima koji traže Boga i koji ljube njegovo ime.¹¹ Oni traže Boga kao što gladni traže kruha, njemu se klanjaju i njega jedinoga priznaju svojim gospodarom. To su oni koji su se potpuno predali u ruke Božje: svjesni su da nemaju ništa drugo na što bi se mogli osloniti nego samo Boga, koji im je jedino uporište i jedini oslonac; oni od njega sve očekuju i svjesni su da o Bogu potpuno ovise. Siromasi Jahvini su stoga otvoreni Bogu, spremni uvijek vršiti volju njegovu. Ponizni su, jednostavni i odani Bogu. Jednom riječju, to su prijatelji Jahvini. U psalmima se Jahve često veliča kao zaštitnik i štit siromaha (usp. Ps 9,13.19; 12,6; 14,6; 22,25.27).¹² To izjednačavanje *siromah - pobožan - pravedan* posvjedočeno je i u ranom židovstvu (usp. Psalmi Sal 5,2.11; 10,6; 15,1; 18,2; Test Jud 25,4).

⁹ Usp. J. W. Thompson, *The Background and Function of the Beatitudes in Matthew and Luke*, u: Restor Quart 2 (1999), str. 109-116.

¹⁰ Opširnije o tome, vidi: N. Lohfink, *Lobgesänge der Armen. Studien zum Magnifikat, den Hodayot von Qumran und einigen späteren Psalmen* (SBS 143), Stuttgart, 1990; A. Rebić, *Blaženstva (Mt 5,1-12)*, str. 59 sl.

¹¹ Usp. W. Hermann, *Die Armen, die Gott suchen*, u: Ch. Kähler u. a. (Hrsg.), *Gedenkt an das Wort*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 1999., str. 68-77; N. Lohfink, *Von der "Anawim - Partei" zur "Kirche der Armen"*, u: Bib 67 (1986), str. 153-176.

¹² Potonje o svemu tome, vid: R. Kramer, *Umgang mit der Armut. Eine sozialetische Analyse*, Berlin, 1990., str. 11-20; N. Lohfink, *Gott auf der Seite der Armen. Zur "Optim für die Armen" im Alten Orient und in der Bibel*, u: Isti, *Das Jüdische am Christentum. Die verlorene Dimension*, Freiburg, 1989., str. 122-143; N. Lohfink, *Drei Arten von Armut zu sprechen. Illustriert an Psalm 109*, u: ThPh 72 (1997), str. 321-336, ovdje 333.

Ono se nastavlja u Kumranaca (usp. 1 QM 14,6-7), u Novom zavjetu (usp. Jak 1,9; 2,5; 5,1-6) i u Talmudu (bBer 6b).

To "duhovno siromaštvo" najčešće je tijesno povezano sa stvarnim. Iskustvo konkretnog siromaštva, materijalnog i posebno društvenog, dovelo je ljude do poniznog predanja u ruke Božje i do povjerenja u njegovu milost. Takvi su najotvoreniji za Boga, koji im je jedini utočište i spas; oni osjećaju svoju ovisnost o Bogu i upućenost na njega. Nisu imali ništa i zato su sve očekivali od Boga. Dakle, siromaštvo je kod njih imalo neospornu religioznu plodnost: ono ih je potaknulo da se otvore Bogu. Treba ipak reći da "duhovno siromaštvo" *anawima* u Starom zavjetu nikad nije stiglo do mistike odricanja na vremenita dobra. Prema svjedočanstvu Filona Aleksandrijskoga i Josipa Flavija fenomen religiozno motiviranog odricanja od posjeda u Palestini pojavljuje se tek sa sektom *esena*.¹³

2. Izričaj "siromasi duhom" je, kako mi danas znamo, semitizam i pripada u židovsku pobožnost siromaha.¹⁴ Postoje srodni hebrejski izričaji, pa čak i hebrejski ekvivalenti za $\pi\omega\chi\omicron\iota \tau\tilde{\omega} \pi\upsilon\epsilon\acute{\upsilon}\mu\alpha\tau\iota$. Stari zavjet poznaje srodne izričaje, ali su oni formulirani s drugim osnovama. Tako u Izr 16,19 i 29,23 susrećemo izričaj שפלות (šefal ruah: krotak, ponizan duhom).¹⁵ U Prop 7,8 nalazimo potpuno oprečan pojam גבוהות (gibvah ruah: gordost duha, oholost; grč. ὑψηλοὺς τῷ πνεύματι). Srodan izričaj čitamo i u Iz 66,2: נכהרות (nehe ruah: ponizan duhom). Slično i u Ps 34,19 nalazimo: דכאירות (dake ruah: ponizni duhom; grč. ταπεινοὶ τῷ πνεύματι). Svi ti izričaji koje smo naveli uvijek uključuju etički moment, izražavaju duševno raspoloženje, nutarnji stav čovjeka koji je otvoren za Božju naklonost ili je odbija. U svim tim slučajevima osnovna riječ, koja se određuje pomoću riječi רוּחַ (ruah), uvijek se rabi metaforički.

Potpunu terminološku podudarnost s novozavjetnim $\pi\omega\chi\omicron\iota \tau\tilde{\omega} \pi\upsilon\epsilon\acute{\upsilon}\mu\alpha\tau\iota$ (Mt 5,3) nalazimo jedino u kumranskim rukopisima (1QH 14,3; 1QM 14,7). Tu se članovi te zajednice označuju kao עניירות

¹³ Usp. Ph. F. Mulhern, *Dedicated Poverty. Its History and Theology*, Staten Island, 1973., str. 7 sl; H. J. Klauck, *Gütergemeinschaft in der klassischen Antike*, in *Qumran und im Neuen Testament*, u: *Isti, Gemeinde - Amt - Sakrament. Neutestamentliche Perspektiven*, Würzburg, 1989., str. 69-100, ovdje str. 74-78; R. Rieger, *Armut - ein Charisma als Lebensform? Eine sozioethische Untersuchung zur Aktualität der Ordensarmut in der Welt von heute*, u: *WiWel* 1(2001), str. 3-94, ovdje 38.

¹⁴ Usp. H. Th. Wrege, *Die Überlieferungsgeschichte der Bergpredigt* (WUNT 9), 1968., str. 6 sl; H. D. Betz, *Studien zur Bergpredigt*, str. 31; I. Dugandžić, *Nova pravednost* (KS), Zagreb, 1991., str. 12.

¹⁵ Isti izričaj nalazi se i u: *Ab* 4,4; *bSota* 5a.

(*anve ruah*). Oba puta izričaj je formuliran sa עני (*anau*) a ne sa עני (*ani*). U hebrejskom עני je 'siromah', dok עני ima pretežito značenje 'ponizan'. I neposredna paralela za עני־רוח (*anve ruah*) u 1QM 14,7, a to je izričaj תמימי־דרך (*temime dereh*: besprijeekorni, nevini), tumači naš izričaj u smislu 'ponizni'.¹⁶ Može se stoga pretpostaviti da "siromasi duhom" u Mt 5,3 stoje za "ponizni duhom". Njih karakterizira ono temeljno antropološko držanje koje se može izjednačiti s poniznošću.¹⁷ Ako se polazi od toga metaforičkog značenja riječi "siromah" (malen; ponizan),¹⁸ koje se radije nadovezuje na semitski עני nego na grčki πτωχός, tada se "malen u odnosu na duh" ne shvaća kao jedno stanje, nego kao unutarnji stav, kao moralno držanje: blaženi su maleni duhom, tj. ponizni.¹⁹ Već je i velika većina Otaca shvatila to "siromaštvo duhom" kao *poniznost*.²⁰ Tumačeći značenje tog Matejeva dodatka, Leon Veliki piše: "Ali kad kaže: *Blaženi siromasi duhom*, pokazao je da nebesko kraljevstvo treba dati onima koji su u duši iskreno ponizni, a ne onima koji

16 Usp. S. Légasse, *I poveri di spirito* (Paidela), Brescia, 1976., str. 24; H. Frankemölle, *Matthäus*, I, str. 210; P. Vidović, *Dostojanstvo siromaha. Siromasi u Bibliji*, u: OŽ 50 (1995), str. 135-151. - Kumranci nazivaju sami sebe i "zajednicom siromaha" (*hadat ha-ebjonim*: 4Qpls 1-2 II 9). Justin, Irenej, Tertulijan, Origen, Hipolit, Euzebijije i drugi govore o židovskim kršćanima *ebjonitima*. O. Cullman je 1954. pokušao prepoznati u kršćanskim ebjonitima bivše kumrance. Nije nemoguće da su se prve kršćanske monaške zajednice ugledale na slične esenske.

17 U kumranskim spisima riječ 'siromah' označuje one koji su se iz protesta povukli iz Jeruzalema i njegova Hrama i sabrali u Kumranskoj zajednici. Premda "siromasi duhom" u Mt 5,3 preuzimaju nešto od svog značenja od Kumranaca i drugih sličnih skupina, treba ipak reći da se taj izričaj ovdje ne upotrebljava kao termin sektaškog odvajanja nego radije da opiše pokret otvoren svima i povezan s radošću. Opširnije o tome, vidi: S. Pagán, "*Bienaventurados los pobres en espíritu: Jesús y los Manuscritos del Mar Muerto*", u: *Apuntes*, Dallas, TX, 2 (1999), str. 42-50.

18 Posebno H. Frankemölle inzistira na tome da se u tumačenju prvog blaženstva treba poći od metaforičkog shvaćanja pojma "siromah". To shvaćanje već susrećemo u proročkoj literaturi. A opće je prihvaćeno da je karakteriziranje naslovnika u Mt 5,3-4 nadahnuto Iz 61,1 sl. Pri čitanju prvog blaženstva mogu se vidjeti i aluzije na Iz 57,15: "U prebivalištu visokom i svetom stolujem, ali ja sam i s potlačenim i poniženim, da oživim duh smjernih, da oživim srca skrušenih". Korisno je ovdje sjetiti se i Ps 34,19: "Blizu je Jahve onima koji su skršena srca, a klonule duše spasava" (Usp. za sve: H. Frankemölle, *Matthäus*, I, str. 210).

19 Usp. J. Dupont, *Les Béatitudes. III. Les évangélistes* (EtB), Paris, 1973., str. 457-471; G. Strecker, *Die Bergpredigt. Ein exegetischer Kommentar*, Göttingen, 1984., str. 262.

20 Opširnija dokumentacija o tome: J. Dupont, *Béatitudes*, III, str. 399-411.

siromašno žive”.²¹ Dakle, to je svjesno odabrano držanje, moralni stav. Kako se vidi, etički moment se ne može isključiti.

3. O kojoj i kakvoj naravi siromaštva i poniznosti se tu radi? Po svoj prilici Matejev dodatak τῷ πνεύματι modificira značenje riječi “siromah” (πτωχός). Misli se: siromah, ali ne ili ne samo u ekonomskom smislu, nego glede srca i duha. Tu se opisuje određeni duhovni stav naspram vremenitim dobrima. U tom slučaju to bi bio dativ odnosa. Prema tom tumačenju, pobliže određenje siromaha kao “siromaha duhom” služi da se duhu u smislu “nutrine čovjeka”, “čovjekova srca” pripiše odlučno značenje za ponašanje učenika.²² Točnije, “siromasi duhom”, kojima pripada kraljevstvo nebesko, to su ljudi koji nisu podlegli robovanju mamoni, oni koji su očuvali unutarnju slobodu u odnosu na vremenita dobra. Drugim riječima, tu se misli na ljude koji nisu usmjereni na zemaljska blaga, nego prije svega na kraljevstvo Božje i njegovu pravdu. Takvima sve potrebno biva nadodano (Mt 6,19-34). Drukčije rečeno, “blaženo je ono siromaštvo koje se ne da zarobiti ljubavlju prema vremenitim stvarima, niti se želi povećati bogatstvom ovoga svijeta nego čezne da se obogati nebeskim dobrima”.²³ Prema tom shvaćanju, dakle, niti je bogatstvo po sebi prokletstvo niti siromaštvo po sebi blagoslov, sve ovisi o čovjekovu srcu. Upravo to želi naglasiti i starozavjetni mudrac kad veli: “Dobro je bogatstvo ako je bez grijeha, a zlo je siromaštvo, kažu bezbožnici. Srce mijenja lik čovjeku, bilo na dobro, bilo na zlo” (Sir 13,24-25). Kako se vidi, u tom Matejevu tumačenju prvog blaženstva distanciranje naspram prvotnom “socijalnom” značenju jasno izranja na vidjelo: “siromaštvo duhom” ne znači nužno stvarno materijalno siromaštvo. Tu je riječ u prvom redu o unutarnjem držanju prema bogatstvu: kršćani ne smiju svoje pouzdanje staviti u vremenita bogatstva.²⁴ To onda znači da mogu biti blaženi i bogataši

²¹ Leon Veliki, *De beatitudinibus. Sermo* 95,1: PL 54, str. 462.

²² Polazeći od činjenice da se ovdje radi o ponašanju naočigled kraljevstva Božjega, A. Sand uvodi u igru Duha Svetoga. Po njemu, “pneuma nije samo ljudski duh; ‘pneuma’ karakterizira čovjeka koji je otvoren za toga u Starom zavjetu obećanog Duha Božjeg; taj čovjek stavlja na raspolaganje i podređuje svoju duhovnu sposobnost i svoje djelovanje djelovanju Duha Svetoga” (A. Sand, *Das Evangelium nach Matthäus*, Regensburger Neues Testament, Regensburg, 1986., str. 101). Čini nam se da je to tumačenje prekomplikirano, a da bi moglo biti istinito.

²³ Leon Veliki, *De beatitudinibus. Sermo* 95,2: PL 54, str. 462.

²⁴ Pavao potiče Timoteja: “Onima koji su u sadašnjem svijetu bogati zapovijedaj neka ne budu bahati i neka se ne uzdaju u nesigurno bogatstvo, nego u Boga koji nam sve bogato daje na uživanje; neka dobro čine, neka se bogate dobrim djelima, neka budu darežljivi, zajedničari - prikupljajući sebi lijepu glavnicu za budućnost da osvoje onaj pravi život” (1 Tim 6,17-19).

ako imaju takvo duhovno držanje prema bogatstvu; i obrnuto, siromasi koji nemaju udjela na Bogu, nisu blaženi.²⁵

4. Ako se πῶ πνεύματι ("duhom") uzme kao instrumentalni dativ, onda πτωχός označuje stvarno siromaštvo. Shvati li se tada πνεύμα kao ljudski duh, onda imamo ovo tumačenje: Pomoću vlastitog duha siromašan, tj. dobrovoljno siromašan. Tako se prvo blaženstvo često shvaćalo i tumačilo. To tumačenje u smislu *dobrovoljnog siromaštva* igralo je u Staroj crkvi važnu ulogu. U tom slučaju ne odnosi se prvo blaženstvo više na sve kršćane, nego samo na monahe, redovnike, redovnice. Na taj način ušlo je u monaška i redovnička pravila.²⁶ Treba ipak reći da se misao dobrovoljnog siromaštva kako na semitskom tako i na grčkome mogla daleko jednostavnije izraziti. Osim toga, ovdje treba naglasiti da blaženstva vrijede za sve kršćane, a ne samo za jednu izabranu kategoriju, za elitu. Dakle, tvrdnja da doslovno shvaćena zapovijed siromaštva vrijedi samo za elitu, za predstojnike zajednice ili samo za kršćane koji su uznapredovali (u smislu razlikovanja između savjeta i zapovijedi), kako se vidi, nema potpore u Evanđelju. To nije ideal za izabrane, nego važna poruka, koja vrijedi za sve kršćane.

5. I konačno, πνεύμα iz prvog blaženstva može se shvatiti općenito u vezi s nutarnjim životom. U tom slučaju "siromasi duhom" su oni koji u svojoj nutrini, u svome duhu uviđaju i razotkrivaju svoju nedostatnost, nesposobnost da sami sebi pomognu, da sami sebe spase. Prožeti i nošeni tim osjećajem, oni stoje pred Bogom kao duhovni prosjaci. Tim svojim stavom postaju bliski djeci, malenima, kojima pripada kraljevstvo Božje (usp. Lk 18,16 sl; Mt 19,13.24). Kao primjer takvog duhovnog raspoloženja može se uzeti Lukin carinik (Lk 18,9-14). Za tog čovjeka, koji svo svoje pouzdanje stavlja u Božje milosrđe ("Bože, milostiv budi meni grešniku!"), Isus reče da "je sišao opravdan kući svojoj" (r. 14). Potpuna protivnost od toga duhovnog stava je oholi i samodostatni farizej koji se pouzdava u sebe držeći da je pravedan, i na taj način ostaje zatvoren daru kraljevstva Božjega.²⁷ Dakle, blaženima se proglašavaju oni, koji - bez obzira u kojem i kakvom socijalnom stanju se nalaze - sve od

²⁵ Tako K. Aleksandrijski, *Quis dives salvetur?*, 17,5; Sv. Ambrozije, *In Luc 5,53*: nisu svi siromasi blaženi; Sv. Toma, *Lectura* nr. 416: "Et dicit 'spiritu': quia quidem pauperes necessitate sunt, sed non debetur illis beatitudo".

²⁶ Usp. Sv. Bazilije, *Regula brevius* 205, u: PG 31,12, 17. Poslije na tom elementu inzistira posebno sv. Franjo Asiški.

²⁷ Usp. A. Rebić, *Blaženstva (Mt 5,1-12)*, str. 60.

Boga očekuju, osjećaju se potpuno upućeni na Božje milosrđe. Takvi osjećaju i znaju da sami po sebi ništa nemaju, nego sve što imaju i sve što trebaju dobivaju od Boga.²⁸ Socijalni vid ne igra tu presudnu ulogu. Na taj način Matejeva formulacija prvog blaženstva ističe da je čovjek, antropološki gledano, siromašno biće, potrebnik. Govor na gori se tu potpuno slaže sa židovskom duhovnošću siromaha. Priznati i prihvatiti to stvarno stanje ljudskog bića znak je kreposti i istinitosti. Takvi su otvoreni za prihvaćanje spasenja: njihovo je kraljevstvo nebesko. Na osnovi tog shvaćanja i tumačenja, prvo blaženstvo Govora na gori moglo bi se ovako prereći: Blago onima koji su siromašni pred Bogom, njima pripada kraljevstvo nebesko.²⁹ Ipak, teško je odlučiti se jer te nijanse mogu prelaziti jedne u druge.

6. Naš je dojam da se u Matejevoj formulaciji prvoga blaženstva nalazi svojevrjni komentar prve zapovijedi Dekaloga. Prema tom shvaćanju, 'siromah duhom' bi bio onaj koji osjeća i priznaje da ga nitko i ništa ne može u potpunosti i do kraja zadovoljiti izvan Boga. Kao slika Božja čovjek je bitno upućen na Boga. On uviđa da je za jednu veliku mjeru veći od svega onoga što mu može pružiti i podariti ovaj stvoreni svijet. Ta stvorenja nikada ne mogu u potpunosti namiriti i utažiti čovjekove duboke i neizmjerne unutarnje težnje. I nakon susreta s njima čovjek se osjeća nenamiren, nezasićen, 'siromah duhom' i stoga otvoren Bogu, koji je jedini mjera njegova zasićenja. Upravo to želi naglasiti i prva Božja zapovijed. To je i osnovno značenje znamenite Augustinove tvrdnje u kojoj on kaže: "Za se si nas stvorio, o Bože, i nemirno je srce naše dok ne nađe počinak

28 Postoje dva bitno različita pristupa u tumačenju blaženstava. Jedni stavljaju težište na dodjelu milosti u blaženstvima. Drugi ih vide kao uvjete pripuštanja u kraljevstvo Božje. Prvo stajalište se prije svega oslanja na četiri prva blaženstva. Prema tom tumačenju, u blaženstvima dolazi do izražaja kontrast između onih koji su pravedni od sebe i onih za koje postoji pravednost samo iz milosti. Ali i za te koji su opravdani milošću (1.-4. blaženstva) postoji obveza da žive na način kako se to predlaže u četiri posljednja blaženstva (5-8). U prvom dijelu je riječ o stanjima, u drugom o djelovanjima.

29 Na toj crti se nalazi i G. Papini kad "siromahe duhom" ovako ocrtava: "Siromašni su duhom oni koji su potpuno i bolno svjesni svoga duhovnog siromaštva, nesavršenosti svoje duše, oskudice dobra što je u svih nas, čudorednoga siromaštva u kojemu leži većina ljudi. Samo siromasi koji znadu da su zbilja siromašni, trpe od svoga siromaštva i jer trpe od njega, trse se da iz njega iziđu. Drugačiji su, i te kako drugačiji, od lažnih bogataša, od naduvenjaka koji drže da su bogati duhom, to jest savršeni i neusavršljivi, na miru sa svima, u milosti Božjoj i ljudskoj te ne žele da se popnu jer se varaju da su već na visini, i nikada se neće obogatiti jer ne opažaju svoje bezdane bijede..." (G. Papini, *Povijest Kristova*, Sinj, 1983., str. 78).

u Tebi."³⁰ Taj osjećaj i iskustvo da vremenita dobra ne mogu nikada do kraja utažiti čovjekove unutarnje težnje, stvara u čovjeku potrebu i glad za Bogom. Drukčije rečeno, taj osjećaj nenamirenosti, "duhovnog siromaštva", ukazuje se kao praznina u koju se može smjestiti Bog sa svim blagodatima njegova Kraljevstva. To je razlog zašto "siromasima duhom" pripada kraljevstvo Božje. Upravo jer su takvi otvoreni za prihvaćanje kraljevstva Božjega, njih se proglašava blaženima. Dakle, tajna njihove sreće nije u njihovu siromaštvu, nego u kraljevstvu Božjem kojega oni postaju dionici.³¹

7. U blaženstvu "siromaha duhom" riječ je o jednoj posebnoj vrsti siromaštva kojega je čovjek svjestan u dubinama svoga bića, u svojoj duhovnoj jezgri, svojim duhom. To je siromaštvo pred Bogom. Za Isusa je naša ljudska situacija temeljito time označena, da smo mi pred Bogom siromašni, da smo o Bogu ovisni i na njega za naš život upućeni, da mi ne možemo jamčiti naš život. I doista, svi smo mi siromašni pred Bogom, posvema o njemu ovisni, sve što imamo od njega smo dobili. Posvema smo na njega upućeni. Nepobitno je da nitko od nas nije samoga sebe dozvao u postojanje. Da smo mi uopće tu, to mi ne zahvaljujemo samima sebi jer mi time nismo raspolagali. Istina, na početku našeg života stoje naši roditelji, ali da sam upravo ja tu, u svojoj posebnosti, različit od drugih ljudi, to nije njihovo iznašašće, nego su me oni tako primili kako sam ja došao. Naše podrijetlo ostaje nam sakrito u otajstvenoj tami. U svakom slučaju jedno je sigurno, da mi svoje postojanje ne zahvaljujemo sebi samima, našoj volji i našem naporu. Kao vjernici mi priznajemo da mi svoj život ne dugujemo slučaju, nego Bogu: mi smo tu, jer nas je on želio. Mi smo dakle "siromasi", nismo dostatni sami sebi, ovisni smo o Bogu. Bez njega nemamo čvrstog uporišta, propadamo.

Do istog zaključka se dolazi kada se promatra i naš kraj. Život nam biva uzet, htjeli mi to ili ne. Naše određivanje i odlučivanje ostaje unutar granica ovoga života. S praznim rukama dolazimo iz otajstvenog mraka našeg izvora i s praznim rukama idemo u otajstveni mrak našeg određenja. Mi se možemo samo nadati i uzdati, da Stvoritelj, koji nam je darovao život, neće dopustiti da propadnemo u smrti, nego će nam darovati neprolazni život. Jednom riječju, mi smo siromašni, mi smo upućeni na njegovu moć i dobrotu. Biti svega toga svjestan u svojoj nutrini, znači biti "siromah duhom".

---

³⁰ Con. I, 1; u: PL 3,661.

³¹ Opširnije o tome, vidi: M. Vugdelija, *Blaženstvo siromaha (Mt 5,3; Lk 6,20)*, u: CUS 37 (2002), str. 16-18.

Biti "siromah duhom" znači priznati temeljnu ovisnost o Bogu, priznati da smo mi za naš početak i cilj potpuno na Boga upućeni. Ta svijest o relativnosti svega što jesmo i što imamo, svijest da ne možemo spasiti sami sebe, pokazuje našu nedostatnost, naše duboko antropološko siromaštvo. Tko to duboko osjeća u svojoj unutarnjoj jezgri, u svome duhu, taj je "siromah duhom" i on je nužno ponizan pred Bogom. "Siromasi duhom" priznaju svoje siromaštvo, Bogu su zahvalni, svoju nadu i sigurnost postavljaju u njega, spremni su i otvoreni na Božje darove. A "Bog dariva onoga tko se dopušta obdariti".³² Jasno je onda da takvima pripada "kraljevstvo nebesko". Gledano s tog stajališta, i najveći bogataš može biti "siromah duhom", a najveći materijalni siromah nemati tog duhovnog siromaštva ako se ne osjeća poniznim i siromašnim pred Bogom.

* * *

Kako se vidi, u Matejevoj formulaciji prvog blaženstva zapažamo ne samo jezičnu izmjenu nego i sadržajni pomak. Socijalno siromaštvo odstupa, dok u prvi plan stupa duševno držanje. Ono prelazi u etičko držanje poniznosti. Mora se dakle govoriti o tendenciji pounutrašnjenja i o etiziranju prvog blaženstva.³³ O tome jesu li ponizni siromašni ili bogati, ne kaže izričaj "siromasi duhom" ništa. Dakle, "siromasi duhom" nisu, kako se često misli, ljudi potpuno lišeni novca i drugih vremenitih dobara. To duhovno siromaštvo radije zahtijeva da se kršćanin ponaša kao čovjek ponizna duha i srca, da se osjeća ovisnim o Bogu i o ljudima. Jednom riječju, Matej želi reći da tu nije riječ u prvom redu o materijalnim siromasima, nego o onima koji od Boga sve očekuju. Po njemu, siromasi su oni koji su otvoreni prema Bogu i za Boga. Istina, siromasi lakše nego bogati postižu prednosti poniznosti. Ipak, iskustvo pokazuje da su i "mnogi bogati tako raspoloženi da ih bogatstvo ne dovodi do neke osobite oholosti, nego su naprotiv

³² K. Stock, *Der Weg der Freude. Die acht Seligpreisungen*, u: *Geist und Leben* 5 (1989), str. 365.

³³ Polazeći od te Matejeve formulacije, jedna skupina tumača shvaća blaženstva ponajprije kao *etičku pouku*: to je put savršenstva. Tako većina starodrevnih i srednjovjekovnih tumača. Takvo tumačenje prihvaćaju i mnogi suvremeni izlagači. Za M. Dibeliusa blaženstva su "ploča kreposti"; H. Windisch ih vidi "kao uvjete pripuštanja u kraljevstvo Božje". Za Trillinga blaženstva treba staviti pod naslov: "Budite savršeni!" (Mt 5,48), dok J. Dupont drži da se u svim blaženstvima u konačnici radi o jednoj jedinjoj temi, o pravednosti (*Béattitudes*, III, 667). I M. Luther tumači blaženstva sa Starom crkvom *etički*, ali shvaća zapovijedi kao dio Evanđelja: "To Evanđelje ... sadrži i zapovijedi u sebi, tj. kako treba biti siromašan u duhu, krotak, milosrdan, itd." (Navedeno prema: U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, I, EKK, Zürich - Neukirchen - Vluyn, 1997., str. 203).

darežljivi i širokogrudni... Svi mogu biti jednaki po shvaćanju, a po imutku nejednaki".³⁴

Ako sve te elemente sada saberemo zajedno, onda se može reći: "Siromasi duhom" su oni koji uviđaju relativnost svega stvorenoga, koji duboko osjećaju i priznaju da ih nitko i ništa u potpunosti i do kraja ne može zadovoljiti izvan Boga. Jednom riječju, "blažen je čovjek (μακάριος ἀνὴρ) čiju dušu nitko ne zadržava na putu prema Bogu".³⁵ Osim toga, 'siromaštvo duhom' uključuje i neropski stav u ophođenju s vremenitim dobrima. Taj stav se sastoji u tome da s njima ophodimo na takav način da ona služe nama, a ne mi njima. Sigurno je da u "siromahe duhom" ne može biti ubrojen ni onaj koji druge iskorištava i nije spreman dijeliti svoja dobra s drugima koji su u potrebi.

2. BLAŽENSTVO "SIROMAHA DUHOM" U KONTEKSTU ISUSOVA NAUKA O VREMENITIM DOBRIMA I NJEGOVOJ OPCIJU ZA SIROMAŠTVO

Isus nikada ne ocrnjuje vremenita dobra ovoga svijeta. Kod njega ne susrećemo prezirateljski stav prema tim dobrima. Ipak on svojim sugovornicima jasno stavlja na znanje da svoje pouzdanje ne smiju stavljati u nesigurno i varavo bogatstvo, nego u Boga. U tom smislu ih opominje: "Klonite se i čuvajte svake pohlepe: koliko god netko obilovao, život mu nije u onome što posjeduje" (Lk 12,15). Tu svoju tvrdnju Isus onda razjašnjava jednim primjerom. Bogatašu, kome obilno urodi zemlja i koji je u tom urodu vidio svoju sigurnost,³⁶ Bog veli: "Bezumniče! Već noćas duša će se tvoja zaiskati od tebe! A što si pripravio, čije će biti? Tako biva s onim koji sebi zgrće blago, a ne bogati se u Bogu" (Lk 12,19-21). Prema Isusu, dakle, jedino stalno bogatstvo je ono koje se stječe u Bogu.³⁷ Stoga on opetovano potiče svoje slušatelje: "Ne zgrćite sebi blago na zemlji, gdje ga moljac i rđa nagriza i gdje ga kradljivci potkapaju i krađu. Zgrćite sebi blago na nebu, gdje ga ni moljac ni rđa ne nagriza i gdje kradljivci ne potkapaju niti krađu" (Mt 6,19-20). Osim toga, bogatstvo nikad ne smije postati idol kome čovjek predaje svoje srce,

³⁴ Leon Veliki, *De beatitudinibus. Sermo* 95,2: PL 54,62.

³⁵ Sextus, *Sent.* 40; navedeno prema izdanju H. Chadwick, *The Sentences of Sextus*, 1959., str. 16.

³⁶ To dolazi do izražaja u njegovu uskliku: "Dušo, evo imaš u zalih mnogo dobara za godine mnoge. Počivaj, jedi, pij, uživaj!"

³⁷ Ciprijan s pravom reče: "Koga Bog učini bogatim, toga ne može nijedan čovjek učiniti siromašnim".

već prilika da se njime stekne vječno blago na nebesima (Lk 16,9). Kako se vidi, Isus poziva i potiče svoje učenike da ne stavljaju svoju sigurnost u vremenita dobra ovoga svijeta, jer su ona nestalna,³⁸ nego da stave svoje pouzdanje u Boga. Isus ne propovijeda siromaštvo u sebi samom, ne propovijeda odricanje od zemaljskih dobara kao što bi to mogao činiti jedan stoički moralist.³⁹ Ako je istina da čovjek ne živi samo o kruhu (Mt 4,4; Lk 4,4), Isus ipak zna da čovjek ne može ni bez kruha. Stoga ga može tražiti od Boga u molitvi, ali da ne traži više nego mu treba za jedan dan (Mt 6,11). Tim duhovnim stavom pouzdanja u Boga Isus se suprotstavlja radikalno pohlepi za zgrtanjem materijalnih dobara. Dakle, stav duše koji on zahtijeva od svojih učenika bitno je religiozan, jer se definira po odnosu na Boga. Ovdje utvrđujemo da se upozorenja protiv prijanjanja uz bogatstva izljevaju u čisto religiozni ideal posvemašnjega i apsolutnog pouzdanja u Boga.

Za Isusa su Bog i njegovo kraljevstvo najviše i u konačnici jedino dobro čovjeka. Budući da bogatstvo često zasjenjuje ili blokira to osvjedočenje, Isus često govori protiv te opasne zasjeđe. Upozorava na zavodljivost bogatstva (Mt 13,22; Mk 4,19). Uspoređuje ga s dračom koja zagašuje posijano sjeme i tako mu priječi da se razvije i donese plodove spasenja. U tumačenju Isusove prispodobe o sijaču izlazi na vidjelo stav prve kršćanske zajednice glede bogatstva njezinih članova: bogatstvo se tu pokazuje kao velika zapreka da evanđeoska poruka u potpunosti zaživi i donese plodove u duši slušatelja poruke o kraljevstvu Božjem. Bogatstvo zavodi srce, guši i sterilizira riječ.⁴⁰ I doista, često se događa da posjed, prije svega veliki posjed, priječi da Bog u životu čovjeka dođe do riječi; priječi da Bog i njegovo kraljevstvo postanu najvišim dobrom čovjeka i jedinom potrebnom stvari (usp. Lk 10,42). I time priječi ono konačno, sreću i ispunjeni život čovjeka. Iskustvo pokazuje da onaj tko raspolaže i upravlja velikim kapitalom, da je time toliko zaokupljen, da nema ni vremena ni volje za Bogom. I obratno, tko služi Bogu, jedva još ima

³⁸ Tu je potpuno na crti Staroga zavjeta gdje čitamo: "Poput sjene čovjek prolazi, tek dašak je sve bogatstvo njegovo: zgrće, a ne zna tko će ga pokupiti" (Ps 39,7).

³⁹ Sokrat, npr., vidi svoju sreću u odsutnosti potrebe (nemati potrebu), jer je to stanje božansko. Stoga, ništa ne trebati dolazi najbliže Božanskom, a to odgovara najbolje ljudskoj i kozmičkoj naravi. Prema toj logici, čovjek je tim bogatiji, što više stvari može ostaviti. Opće je poznato da je taj ideal prevladavao u ciničkoj filozofiji. Tu se više ne veliča bogatstvo, nego dobrovoljno siromaštvo. Bogatstvo ne održava što obećaje. Siromaštvo u tom viđenju nije stanje bijede, nego pretpostavka za slobodu, za krepost, za sreću.

⁴⁰ Opširnije o svemu tome, vidi: M. Vugdelija, *Pastoralni aspekti Besjede u prispodobama (Mt 13,1-52)*, Zagreb, 1985., str. 107-114.

vremena i želje da služi Mamoni.⁴¹ U tom smislu Isus reče: "Gdje je blago tvoje, tu je i tvoje srce" (Mt 6,21; Lk 12,34). Iz te iskustvene činjenice Isus izvodi logični zaključak: "Nitko ne može služiti dvojici gospodara ... Ne možete služiti Bogu i bogatstvu" (Mt 6,24). To je razlog zašto će deva lakše proći kroz iglene uši nego bogataš ući u kraljevstvo Božje (Mk 10,25 par). Suprotstavljajući tu najveću životinju Orijenta poslovično najmanjem otvoru, Isus želi naglasiti poteškoću ili čak nemogućnost da se to dogodi.⁴² Teško je biti nepovjerljiviji glede bogatstva.⁴³

Ako vremenita dobra svojom privlačnošću kompromitiraju spasenje njihova vlasnika, onda taj ne smije oklijevati da ih se potpuno oslobodi, da izgubi sve da bi sve dobio. Čini se da je to, za evanđeliste, značenje ostavljanja dobara koje Isus zahtijeva od onih koji žele postati njegovi učenici. Istina, u mnogim svojim izjavama Isus hvali one koji dragovoljno prihvate siromaštvo "radi njega, radi imena njegova, radi kraljevstva Božjega". Tako će jednom zgodom reći: "Tko god ostavi kuće, ili braću, ili sestre, ili oca, ili majku, ili ženu, ili djecu, ili polja poradi imena mojega, stotruko će primiti i život vječni baštiniti" (Mt 19,29). Od užeg kruga svojih učenika traži da budu siromašni, da ne stavljaju veliko pouzdanje u materijalna sredstva u svom apostolskom djelovanju. Veli im: "Ništa ne uzimajte na put: ni štapa, ni torbe, ni kruha, ni srebra!" (Lk 9,3; usp. Mt 10,9-10). A od bogatog mladića traži - ako on želi biti savršen - da proda sve što ima, novac podijeli siromasima i pođe za njim. Polazeći od tih zahtjeva, kršćani su se uvijek pitali traži li Isus od svojih učenika da budu uistinu siromašni u ekonomskom smislu. Traži li on to od svih kršćana? Iako su bogatstva trajna opasnost,⁴⁴ ipak se nigdje ne nalazi poziv na materijalno siromaštvo traženo radi njega samoga,

⁴¹ Osnovno značenje te riječi je "posjed, imutak". Riječ dolazi od *mon* (opskrba, pričuva), a ne od '*aman*' (pouzdavati se), usp. H. P. Rüger, Μαμωνᾶς, u: ZNW 64 (1973), str. 127-131.

⁴² Usp. W. Reiser, *Selig die Reichen! - Selig die Armen!*, str. 462.

⁴³ To nepovjerenje prema bogatstvu susreće se i kod poganskih mudraca. Pitagora ga je ovako izrazio: "U gradove se najprije ušulja obilje, potom dosada, iza toga nemoral i na kraju bijeda."

⁴⁴ Ostajući na crti Učiteljeva učenja i stava to stalno posvješćuju kršćanima vođe kršćanskih zajednica. To čini i apostol Pavao kad piše: "Pa i jest dobitak velik pobožnost, zadovoljna onim što ima! Ta ništa nismo donijeli na svijet te iz njega ništa ni iznijeti ne možemo! Imamo li dakle hranu i odjeću, zadovoljimo se time. Jer oni koji se hoće bogatiti, upadaju u napast, zamku i mnoge nerazumne i štetne požude što ljude strovaljaju u zator i propast. Zaista, korijen svih zala jest srebroljublje; njemu odani, mnogi odlutaše od vjere i sami sebe isprobadaše mukama mnogim" (1 Tim 6,6-10).

kao asketska praksa. Svaki čovjek se treba trsiti da ne postane rob vremenitih dobara i novca, da ne stavlja u njih svoje pouzdanje. Svaki put kad odzvanja apel da se proda sve, to je uvijek u vidu darivanja, dijeljenja,⁴⁵ i odnosa s kraljevstvom Božjim. Isus traži unutarnju spremnost da se radi njega i kraljevstva Božjega sve ostavi. Drugim riječima, on svakom kršćaninu veli: "Ako želiš ući u život vječni, a tvoja bogatstva te u tome priječe, nemoj oklijevati: idi, prodaj svoja dobra i imat ćeš blago na nebesima".⁴⁶ Upravo je to slučaj bogatog mladića i njegova bogatstva. U tom smislu treba razumjeti i Isusove riječi: "Nijedan od vas koji se ne odrekne svega što posjeduje, ne može biti moj učenik" (Lk 14,33). Veza učenika s Učiteljem nadilazi sve druge vrijednosti. Isus i kraljevstvo Božje moraju za učenika biti iznad svih religioznih i ljudskih dužnosti.⁴⁷

Svi se slažu da pitanje siromaštva i siromaha ima posebno vrijednosno mjesto kod Luke. On za ta pitanja ima najistančaniji osjećaj među evanđelistima. Diljem svog evanđelja crta on lik učenika kao siromahe ili kao ljude koji su postali siromasi. Nema sumnje da je svrha te slike siromašnih učenika potaknuti na velikodušnu spremnost da se dijeli vlastita dobra s drugima.⁴⁸ Uostalom, može li Isusov učenik biti uopće bogat ako se drži Isusove upute da dijeli svoja dobra sa siromasima?⁴⁹ Može se reći da je kod Luke odnos čovjeka prema posjedu test vjerničke odluke. Zbog svega toga njega se često naziva "evanđelistom siromaštva".⁵⁰ Po Luki, oni koji posjeduju, pozvani su da postanu dionicima blaženstva siromahâ pomoću svojih dobrih dijela, dijeleći dobra sa siromasima

45 Nakon susreta s Isusom carinik Zakej veli: "Polovicu svoga imanja dajem siromasima. I ako sam koga u čemu prevario, vraćam četverostruko" (Lk 19,8).

46 S. Légasse, *La chiamata del ricco*, u: J. Dupont i drugi (izd.), *La povertà evangelica* (Queriniana), Brescia, 1973., str. 76-77.

47 U tom pravcu tumači Beda Rigaux i Isusovu izjavu: "Hajde za mnom i pusti neka mrtvi pokapaju svoje mrtve" (Mt 8,22), B. Rigaux, *Il radicalismo del Regno*, u: J. Dupont i drugi (izd.), *La povertà evangelica*, str. 178-179.

48 "Isus ne pozna samo ruku koja odbacuje novac, nego i ruku koja za njega moli", N. G. Doornik, *Franz von Assisi. Prophet und Bruder unserer Zeit*, Herder Verlag, 1977., str. 96.

49 Razglabajući blaženstvo siromahâ, G. Papini piše: "Ima drugih siromaha koji su siromašni jer svake večeri razdijele ono što zarade po danu. I što više daju, više imaju. Njihovo bogatstvo - ... - raste to više što više daju" (*Povijest Kristova*, str. 171).

50 Usp. A. Hornung, *Zur Theologie der Armut. Reich Gottes, Besitz und Besitzverzicht in den lukanischen Schriften*, u: Ord Kor 16(1975), str. 424-452, ovdje 426; R. Rieger, *Armut - ein Charisma als Lebensform? Eine sozioethische Untersuchung zur Aktualität der Ordensarmut in der Welt von heute*, u: WiWei 1 (2001), str. 3-94, ovdje 44.

(usp. Dj 2,44-45; 4,32-35).⁵¹ Zajedništvo dobara koje se tu propagira, očito je posljedica svijesti da svi skupa (*epi to autó*) tvore samo jednu zajednicu, jedno tijelo, u kojem je svatko solidaran sa svima. Dakle, ideal koji Luka predlaže u svojim opisima prvotne zajednice nije ideal siromaštva niti odricanja, nego je radije ideal bratske ljubavi. On se prevodi ne u ljubav prema siromaštvu, nego u ljubav prema siromasima; poziva i potiče ne da se postane siromah, nego da se bude pažljiv i solidaran tako da se nitko ne nađe u potrebi. Zajedništvo dobara u prvotnoj Crkvi (Dj 2,44; 4,32-37) i redovničko zajedništvo dobara⁵² bili su parcijalna ostvarenja onoga što se očekuje da postane Crkva u cjelini.

Na osnovi evanđeoskih datosti ne da se zaključiti da bi Isus u siromaštvu kao takvom vidio ideal. Naprotiv, upadni su njegovi pozivi i poticaji na pomaganje siromasima. Prema onom tko se nalazi u potrebi, kršćanin ima dužnost da mu pomogne sa svojim dobrima. Isus čak ide dotle da se poistovjećuje sa siromasima i potrebnima. Po njemu, "Što god učinite jednom od ove moje najmanje braće, meni učinite!" (Mt 25,40) i "što god ne učinite jednom od ovih najmanjih, ni meni ne učinite" (Mt 25,45). Osim toga, spremnost da se pomogne siromasima i potrebnima bit će osnovni kriterij za prosuđivanje ljudi na sudu Božjem. Jer je učio ljude da u siromahu gledaju njega, Boga (Mt 25,34-45), i jer im je obznanio da će njihov odnos prema siromasima i potrebnima biti kriterij na sudu Božjem, Isus je više učinio za siromahe nego itko drugi u povijesti.⁵³ A posve je jasno da siromaštvo, predstavljeno kao priziv na velikodušnost, ne tvori ideal: to je zlo koje treba otkloniti kod onih koji ga trpe.⁵⁴ Kako se vidi, Isus promiče razvoj bratstva i solidarnosti među ljudima, i na taj način želi otkloniti tegobe siromaštva. On nudi etičku bazu za

51 Znakovito je u tom pogledu da riječ *πρωτός* u Djelima apostolskim iščezava i nadomješta se pomoću 'dijeljenja'.

52 Redovničko siromaštvo se u novijim crkvenim dokumentima vidi kao protest protiv stalno prijetеće materijalizacije i kao *čin solidarnosti sa siromasima* (Usp. R. Rieger, *Armut - ein Charisma als Lebensform?*, str. 80-81).

53 To naglašava i A. Rebić kad piše: "Isus nije došao na svijet da stvara društvene preokrete i veleobrate, ali je više učinio za siromahe nego itko drugi u povijesti čovječanstva, upravo tako što je učio ljude da u siromahu gledaju 'otajstvo njegove prisutnosti' (Mt 25,34-36)", *Blaženstva (Mt 5,1-12)*, str. 60.

54 Usp. J. Dupont, *Poveri e povertà nel vangeli e negli Atti*, u: J. Dupont i drugi, *La povertà evangelica*, str. 39. Zanimljive su u tom smislu i riječi koje Evanđelje Hebrejima stavlja u usta Isusu kao odgovor bogatom mladiću na njegovu tvrdnju da drži zapovijedi: "Kako možeš kazati *držim Zakon i Proroke*, kad u Zakonu piše: 'Ljubi bližnjega svoga kao sama sebe?' Pogledaj, mnoga tvoja braća, sinovi Abrahamovi, leže u dronjcima i umiru od gladi, a tvoja je kuća puna dobara, ali iz nje ništa ne izlazi za siromahe?"

rješenje problema siromaštva: neiskorištavanje i dijeljenje, solidarnost i pomaganje. Prvi kršćani su nam ostavili dva konkretna načina za rješenje problema siromaštva: zajedništvo dobara ostvareno u Pracrkvi (Dj 2,44-45; 4,32-35) i sabiranje milostinje za siromahe (2 Kor 8-9). Ako se taj duh usvoji i provodi u djelo, onda nitko neće oskudijevati (Dj 4,34), neće biti siromahâ.⁵⁵ Evo nas, dakle, još jednom daleko od onoga što se zove ideal siromaštva. Pošto smo utvrdili da se upozorenja protiv prijanjanja uz bogatstva izljevaju u čisto religiozni ideal posvemašnjega i apsolutnog pouzdanja u Boga, ovdje vidimo da se određeni tekstovi, koji se odnose na siromahe, usmjeravaju prema idealu bratske ljubavi.⁵⁶ Dakle, u skladu s evanđeoskim duhom, radije nego o siromaštvu trebalo bi govoriti o spremnosti da se dobra dijele s drugima,⁵⁷ da bi se tako omogućilo da svi imaju udjela na dobrima.⁵⁸ Isus osuđuje služenje bogatstvu, a ne služenje bogatstvom. Tko bogatstvo stječe i upotrebljava da drugima olakša i unaprijedi život, taj Bogu služi.⁵⁹

Isus nije beatificirao jednu društvenu klasu. U evanđelju se ne kanonizira nijedan društveni sustav; nijedan, kao takav, nije stavljen u izravan odnos s kraljevstvom Božjim; samo jedan duhovni stav

-
- 55 I doista, ako ljudi usvoje pravdu kraljevstva Božjega, riješit će se i pitanje siromaštva. Oduče li živjeti po toj pravdi, uskoro će se pokazati njezini bogati plodovi: mržnju će zamijeniti ljubav, nepravdu i iskorištavanje pravda, nastat će sasvim novi svijet. Usp. A. Rebić, *Blaženstva siromahâ (Mt 5,1-12)*, str. 58.
- 56 Treba ipak reći da se Isus veseli ako se netko odluči za ekonomsko siromaštvo iz viših motiva, kao prikladan put savršenstva, kao nužnu i potrebnu slobodu za služenje interesima kraljevstva Božjega, kao svjedočanstvo da "čovjek ne živi samo o kruhu" i kao protest protiv robovanja Mamoni.
- 57 Mnogi kritički duhovi - kao npr. Karl Marx - vidjeli su proturječje između borbe protiv siromaštva i kršćanskog ideala dobrovoljnog siromaštva.
- 58 Pravi kršćani su uvijek bili svjesni te obveze da dijele svoja dobra s drugima u potrebi. Pavao u svoje vrijeme organizira sabiranje milostinje za Crkvu u Jeruzalemu (2 Kor, 8 - 9). Ta spremnost da se vlastita dobra dijeli s drugima, smatrala se uvijek velikom kršćanskom vrlinom. Na jednom grobnom natpisu za arhidakona Deusdedita iz Kalikstovih katakomba u Rimu (ILCV 1195) piše: "Pauperibus dives, sed sibi pauper erat" (Za siromahe bijaše bogat, za sebe siromah).
- 59 Pišući o Andrewu Carnegieu, američkom industrijalcu, filantropu i piscu, Matoš veli: "Najzanimljiviji je članak *Evanđelje bogatstva*. Bogataš je vrijedan blaga tek onda kad smatra svoj imetak tek amanetom sirotinje, pa ga upravlja u njeno ime, ostavljajući ga općoj koristi. 'Tko umire bogat, umire beščastan' (...) Carnegie drži da je jedini i mudri i evanđeoski način dijeliti svoj imetak za života. On je zaklet neprijatelj milostinje i današnjeg dobrotvorstva. Najplemenitiji način javnog milosrđa čini se plemenitom bogatašu podizanje i pomaganje škola i laboratorija, javnih knjižnica, vrtova, dvorana za sastajanje ... On je danas i djelom svoje apostolsko milijardarstvo" (A. G. Matoš, *Milosrdni milijardaš*, u: SD, IX, Rijeka, 1990., str. 38).

može primiti duhovni dar; samo pouzdana vjera otvara čovjeka milosti Božjoj. Upravo to otvaranje Bogu zove se duhovno siromaštvo. Dakle, "siromasi duhom" o kojima se govori u prvom blaženstvu, to su oni koji su otvoreni Bogu u pouzdanju koje daje vjera.

* * *

Ničim se ne može dokazati da Isus osuđuje posjed kao moralno zlo i da siromaštvo propovijeda kao ideal. Ako bi propovijedao siromaštvo kao ideal, kako bismo mogli shvatiti njegove opetovane pozive u Evanđeljima da se pomaže siromasima? U tom slučaju, Isus bi se našao u protuslovlju. S jedne strane, on propovijeda "blago siromasima, njihovo je kraljevstvo Božje", a u isto vrijeme vodi borbu protiv siromaštva zauzimajući se za pomaganje siromasima. Ako su oni sretni time što su siromasi, čemu se onda boriti protiv siromaštva i tako umanjivati njihovu sreću? Propagiranje takve ideologije uništilo bi svaku volju kod siromaha da se bore protiv siromaštva i bijede, da se bune protiv socijalnih nepravdi koje stvaraju bijedu i siromaštvo. Na taj način bi se te socijalne nepravde, koje stvaraju "sretne siromahe", opravdavale i sankcionirale. Ako bi se tako shvatila poruka prvog blaženstva, onda bi se kršćanstvo s pravom moglo označiti kao "opijum za narod". Osim toga, takvo stajalište bilo bi u protivnosti s Božjim nalogom s prvih stranica Biblije gdje čitamo: "... napunite zemlju, i sebi je podložite!" (Post 1,28). K tome, mi smo vidjeli da svi biblijski tekstovi kažu da je Bog na strani siromaha, što znači da osuđuje izrabljivanje i želi da se siromasi oslobode bijede siromaštva.

3. BLAŽENSTVO "SIROMAHA DUHOM" U KRŠĆANSKOJ PRAKSI I REFLEKSIJI

Nama ljudima, koji smo stalno u potrazi za srećom, donosi Isus Evanđelje, tj. radosnu vijest, poruku o radosti, o sreći. U tome je njegova glavna briga. On nas želi uvjeriti da za nas postoji prava sreća, i on nam želi pokazati put k toj sreći. Tome služi čitavo njegovo Evanđelje. U toj funkciji su i njegova Blaženstva. U njima Isus osam puta (Mt 5,3-10) kaže tko je blažen, tko se smije smatrati sretnim.⁶⁰ Nema sumnje, te tvrdnje nam zvuče paradoksalno,⁶¹ kao

⁶⁰ Broj osam mogao bi simbolizirati nebesku puninu.

⁶¹ Blaženstvo siromaha (Mt 5,3), npr., pretpostavlja konvencionalno blaženstvo ("Blago bogatima!") i kritiku tog blaženstva. Tu se neočekivano govori o siromaštvu koje obogaćuje i usrećuje; tek kad smo spremni svega se odreći, tek tada sve

uostalom i čitavo Evanđelje,⁶² ali iskustvo uvijek iznova i nepobitno pokazuje da su to božanske istine.

Isusov kritički stav prema vremenitim dobrima i njegovo blaženstvo siromahâ, trajno su privlačili pozornost kršćana na problematiku njihova odnosa prema posjedima. Već vrlo rano u praksi se javljaju kršćanski monasi koji se odriču svakog posjeda (osim odjela na sebi i najnužnijeg oruđa za ručni rad od kojega su živjeli), povlače se u pustinju, duboko uvjereni da je materijalno siromaštvo ideal kršćanskog života, i da samo onaj tko se odreće svakog posjeda može živjeti evanđelje u cijelosti i u punoj čistoći. Međutim, ako bi svi kršćani prihvatili taj način života, a svi su pozvani na evanđeosku savršenost, jasno je da bi došlo do velikih poremećaja u funkcioniranju ljudskog društva.

Klement Aleksandrijski se, oko 200. godine, izravno bavi pitanjem, jesu li posjedi i kršćanstvo uopće spojivi? Plod tog propitivanja je djelo s naslovom "Koji se bogataš može spasiti?".⁶³ Već je naslov značajan. Ta formulacija pokazuje da vječno spasenje bogataša za Klementa i njegove naslovnike predstavlja problem. U isto vrijeme, naslov već naznačuje i rješenje tog problema. Naime, autor se ne pita, može li se bogataš spasiti, nego samo – koji. To znači da se bogataš može spasiti pod određenim uvjetima.⁶⁴ Klement pokazuje put kako se to ostvaruje. Prije svega, naglašava da mišljenje i unutarne držanje (dakle ljudski duh) određuje o upotrebi posjeda. Ali on ide i jedan korak dalje kad precizira da se posjed upotrebljava kršćanski odgovorno samo ako ga se stavi na službu bližnjega. Polazeći od evanđeoskog izričaja "nepravedno bogatstvo" (Lk 16,9),⁶⁵ Klement zaključuje, potpuno u skladu sa svojim osnovnim

---

posjedujemo. Upravo to želi naglasiti Leon Veliki kad kaže za prve kršćane: "Odbacili su sve što su posjedovali, a po svetom su siromaštvu obogatili sebe vječnim dobrima i po apostolskom propovijedanju radovali se da ništa svjetsko nemaju i da sve posjeduju zajedno s Kristom ... Što bogatije od toga siromaštva?" (Leon Veliki, *De beatitudinibus. Sermo 95,2*; PL 54, 462).

- 62 Blaženstva su u stvari kratki sažetak čitavog Evanđelja. Paradoksalnost kršćanskog načina života ističe i Pavao kad kaže: "Kao zavodnici, a istiniti; kao nepoznati, a poznati; kao umirujući, a evo živimo; kao kažnjeni, a ne ubijeni; kao žalosni, a uvijek radosni; kao siromašni, a mnoge obogaćujemo; kao oni koji ništa nemaju, a sve posjeduju" (2 Kor 6, 8-10).
- 63 Na grčkom izvorniku naslov glasi *Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος*, a latinski: *Quis dives salvetur?*
- 64 Usp. M. Reiser, '*Selig die Reichen!*' - '*Selig die Armen!*', str. 451 sl; F. Mušura, *Proglas zakona ljubavi. Analiza Isusova Govora na gori*, str. 33.
- 65 O povijesti nastanka tog izričaja, vidi: M. Philonenko, *De l' intérêt des deutérocanoniques pour l' interpretation du Nouveau Testament: l' exemple de Luc 16,9*, u: *Rev SR* 2(1999), str. 178-181.

stajalištem, "da je svaki posjed, kojega netko samo za sebe kao svoje vlasništvo posjeduje i ne stavlja ga na raspolaganje potrebnima za opću uporabu, po svojoj biti nepravedan".⁶⁶ Po njemu, dakle, bogatstvo kao takvo ne isključuje nužno iz kraljevstva Božjega, ako se vlasnik njime tako služi, kao da mu ga je Bog povjerio u korist siromaha. To onda znači da se kao "siromah duhom" može živjeti i uz obilje materijalnih dobara, samo uz uvjet da smo ih pravedno stekli i da smo svjesni kako ta dobra imaju i socijalno značenje, tj. da ne pripadaju samo i isključivo nama nego i drugima.⁶⁷ Drugim riječima, mi smo samo upravitelji tih dobara. Ta svijest bitno uključuje i spremnost da se ta dobra dijele s drugima koji su u potrebi. To stajalište potpuno je integrirano u današnji društveni nauk Katoličke crkve.⁶⁸

Kako nam je znano, Isus nije volio bogataše i svom je dušom prezirao pohlepu za bogatstvom, najveću zapreku pravom obogaćenju duše i istinskom oslobođenju i usrećenju čovjeka. I doista, iskustvo pokazuje da je robovanje Mamoni nesnosno breme i gubitak najviših ljudskih vrednota: slobode, mira, sreće. "Bogataš ne pripada sebi, nego kao živo biće pripada neživim stvarima. Nema kada misliti, birati. Novac je nemili gospodar. On ne trpi drugih gospodara kraj sebe. Bogataš ne može misliti na dušu, sav obuzet brigom za svoje bogatstvo, žudnjom da poveća svoje bogatstvo... Ne može ni pomisliti da bi trebao izliječiti svoju bolesnu, omrtvjelu, osakaćenu, nervoznu dušu. On je svega sebe prenio u onaj dio svijeta koji ima pravo nazivati svojim..., a često nema ni vremena ni volje ni snage da ga uživa. Mora njemu služiti, spasavati ga... Svu je njegovu moć ljubavi ugrabio onaj dijelak materije koji njime gospodari, koji je osvojio njegovu dušu, koji mu je oteo svaki ostatak slobode."⁶⁹ Dakle, ako je čovjek podlegao toj napasti zgrtanja vremenitih dobara, tada stvari više ne pripadaju njemu, nego on njima; dobra tu više ne

---

66 K. Aleksandrijski, *Quis dives salvetur?*, 31,6. Usp. također W. D. Hauschild, *Christentum und Eigentum. Zum Problem eines alikirchlichen "Sozialismus"*, u: ZEE 16(1972), str. 34-49, ovdje 39 sl. - O takvom posjedu G. Papini ovako sudi: "Ništa nije naše dokle god je jedino naše... Tko hoće da uzme sebi jedan dio svjetskih dobara, u isto vrijeme gubi ono što prisvoji i sve ostalo... I nema više ništa, sasvim ništa" (*Povijest Kristova*, str. 172).

67 Znakovito je u tom pogledu da nas Isus nikad ne kori što radimo, stječemo i uživamo, ali nas neprestano kori što nemamo osjećaja za siromahe, osuđuje naš egoizam, koji zaboravlja one koji su u potrebi.

68 Vidi *Katekizam Katoličke Crkve*, HBK, Zagreb, 1994., br. 2403-2405.

69 G. Papini, *Povijest Kristova*, str. 172. O razornim posljedicama robovanja Mamoni na razini Starog zavjeta, vidi: M. Vugdelija, *Blaženstvo siromahâ (Mt 5,3; Lk 6,20)*, u: CUS 37 (2002), str. 7-8.

služe čovjeku, kako bi to trebalo prema stvarateljskim Božjim naumima, nego čovjek služi njima. Na taj način bogataš ne gubi samo vječnost nego gubi i svoj život na ovome svijetu, sreću sadašnjega, zemaljskoga života.

Iskustvo nam pokazuje da tko sve čini posjedom, da bi svoj posjed protiv drugih obranio, biva nužno ogorčen, sumnjičav i krut. Takav čovjek je uznik u nepristupnoj tamnici samoga sebe. Da se oslobodi, morao bi biti slobodan. Tko naprotiv ništa ne čini posjedom, on nema ništa, što bi morao braniti, i stoga može otvoreno, budno, znatiželjno i prijateljski na svijet gledati, može iz dana u dan mlađi i zdraviji postajati, njegov se život može razvijati, njegova duša će cvasti i širiti miris ljubavi.⁷⁰ U tom smislu Evanđelje može reći, tko se odrekne svega, dobit će sve.⁷¹

Juda se može uzeti kao primjer robovanja demonu gramzivosti; on je tajanstvena žrtva prinesena prokletstvu novca. Naprotiv, Krist je potpuno slobodan naspram svim stvarima. On ništa ne posjeduje, i zato mu sve pripada. Blaženstvo "siromaha duhom" želi nam pokazati put u tu obogaćujuću i usrećujuću slobodu. Zajedno s drugim blaženstvima ono nam želi reći da je potrebno u našem srcu, koje je često uzburkano nezasitnim željama i opterećeno nedohvatljivim ciljevima, stvoriti "prostor slobode koji neće moći ništa ugroziti: ni neuspjeh, ni prezir, ni tuđa mržnja, ni progonoštvo, ni rat",⁷² ni neimaština. Dakle, blaženstvo "siromaha duhom" moglo bi se ovako prereći: Blago onima koji ne robuju vlasništvu jer će biti slobodni.

Ne samo da robovanje Mamoni, protiv čega je usmjereno blaženstvo "siromaha duhom", oduzima čovjeku najdragocjeniji dar

⁷⁰ Na istoj crti se nalazi i E. Fromm kad piše: "Tko je prevladao gramzivost, ne hvata se grčevito ni za nekog idola, ni za bilo što drugo, i stoga nema što da izgubi: on je bogat zato što nema ničega, i jak, zato što više nije rob svojih požuda" (E. Fromm, *Revolucija nade*, Grafos, Beograd, 1980., str. 27).

⁷¹ Da upravo onda kad ništa ne smatramo isključivo svojim, najviše i najdublje posjedujemo stvari, to potvrđuje i primjer svetog Franje Asiškog. Sv. Bonaventura o njemu napisao: "Preko svoje ljubavi prema najvišem siromaštvu postao je Božji čovjek tako bogat u jednostavnosti, da je izgledalo da on, koji ovdje na zemlji ništa nije zvao svojim vlastitim, posjeduje pomoću Stvoritelja ovoga svijeta sva dobra. Jer s jasnim očima jedne golubice, s jednostavnim duhom svoga srca i s čistim pogledom svoga duha stavljao je on sve u odnos s najvišim Stvorcem i spoznao, ljubio i hvalio u svim stvarima njihova Začetnika. Tako je djelovala Božja darujuća dobrota, da je on posjedovao sve u Bogu i Boga u svim stvarima" (*Vita minor*, III, 6). Slično iskustvo susrećemo i kod W. Goethea. On na jednom mjestu napisao: "Sada postavih svoj život na Ništa ... i pripade mi cio svijet" (*Vanitas! vanitatum vanitas!*, u: *Sophienausgabe*, Bd. 1, str. 132).

⁷² I. Dugandžić, *Nova pravednost*, KS, Zagreb, 1991., str. 22.

slobode nego ono ugrožava i druge velike ljudske vrednote. Iskustvo pokazuje da onaj tko služi novcu, za njega je duh riječ koja nema smisla; tko robuje demonu gramzivosti, odbija duh i odriče se svih blagodati duha: mira, savršene radosti, ljubavi, svetosti. A ludo je dati vječno za časovito, vlast za ropstvo, sveto za prokletstvo. Osim toga, u srcu takva čovjeka okopnjuje osjećaj za socijalnu pravdu. Da bi spasio i povećao svoga "idola", on ne preže ni od kakvih nepravdi: gazi po pravima drugih, iskorištava ih, postvaruje ih, podložan je korupciji i nepravdi svih vrsta. Nema nikakve sumnje da je bogatstvo jednih redovito uzrok siromaštva drugih jer najčešće nastaje izrabljivanjem. Zbog svega toga Isus nas često upozorava da nagon za posjedovanjem, koji svi u sebi nosimo, treba držati pod kontrolom. Ne smijemo mu dopustiti da on preuzme vlast jer bi to dovelo do opustošenja našeg života, kao i života drugih. Bdjeti nad tim nagonom, ispravno ga usmjeravati, obuzdavati ga ako je potrebno, sve to spada u kvalitete evanđeoskih "siromaha duhom".

Istina, "siromaštvo duhom" se ne poistovjećuje s materijalnim siromaštvom. I materijalni siromah može Boga potpuno zaboraviti, biti pun zavisti na bogataše, čeznuti da se dokopa materijalnih dobara. Ali je jednako tako istina da materijalno izobilje ne pospješuje siromaštvo u duhu.⁷³ Ono lako stvara iluzije, stvara privid posvemašnje neovisnosti i tako nas čini da zaboravimo Boga. Osim toga, uz bogatstvo redovito ide moć, vlast, položaj, društveni ugled, udobnost, raskoš. Čovjek lako može dobiti dojam kao da se novcem sve može postići. Zasljujepljen tim prividom, čovjek lako može pomisliti da je bogatstvo najveća vrijednost: tko posjeduje bogatstva, taj je velik i uspješan.⁷⁴ Tko usvoji takvu logiku, taj sigurno ne spada u "siromahe duhom" koje Isus proglašava blaženima. Zbog svega toga trajno su aktualna Isusova upozorenja na opasnosti bogatstva. Te riječi trebaju uvijek iznova potresti bogate kršćane i držati ih budnima.

Tijekom povijesti znala se i Crkva uljuljati i zaboraviti važnu poruku prvog blaženstva, posebno kad je u svojim rukama imala svjetsku moć i vlast. Previše je stavljala svoju sigurnost i pouzdanje u

---

⁷³ Iskustvo pokazuje da biti sit i živjeti lagodno čini tupim i mlitavim, dok siromaštvo otvara i budi dubine. Ono, štura konačnost, naviknut će te na Beskonačnost. Stoga je dobro da čovjek od vremena do vremena i gladauje.

⁷⁴ Franjino siromaštvo je dijelom i protest protiv te antievanđeoske logike. Naglašavanje siromaštva kod njega i njegovih drugova treba se promatrati na pozadini tadašnjeg vremena. Opcijom za siromaštvo željelo se svjesno suprotstaviti feudalnoj moći bogatstva. Tako su se članovi tog pokreta nazivali "minores" ograđujući se od onih koji su se nazivali "maiores". Na taj način su se članovi tog reda svrstali uz deklasirane (Usp. R. Rieger, *Armut - ein Charisma als Lebensform?*, str. 30).

vremenita bogatstva. U tim razdobljima Duh Božji podizao je ljude i zajednice koji su svojim opredjeljenjem za siromašan i jednostavan život bili protest protiv tog bogatstva i iznevjerenja evanđeoskom duhu. U tome se ističe posebno Franjo Asiški i drugi prosjački redovi.⁷⁵ Oni su svojim stilom života bili kritička svijest Crkve i stalno su je podsjećali na autentičnu evanđeosku slobodu. Ne samo da su oni to činili svojim stavom i životom nego i svojim riječima. Tako početkom 13. stoljeća, neki Odon Keritonski, napisao: "Istoga dana, kada je Konstantin prvi put obogatio Crkvu tim vremenitim dobrima, čuo se glas na nebu gdje govori: danas je otrov izliven u Crkvi; postala je veća u dostojanstvu, ali manja religijom."⁷⁶ Na istoj crti se nalazi i Remigije iz Firence kad tvrdi: "Čini se da veću štetu trpi Crkva naših vremena zbog zabrinutosti i brige za vremenite stvari, od one koju je trpjela prvotna Crkva zbog bezbožnog progonstva sa strane tiranâ."⁷⁷ U novije vrijeme Heinrich Böll, njemački nobelovac za književnost, spočitava Crkvi da se prilagodila situaciji blagostanja, umjesto da toj potrošačkoj logici bude korektiv i tako pokaže vjerodostojan put za ovladavanje problema našeg vremena.⁷⁸

4. ZAKLJUČNE MISLI

U ovoj posljednjoj točki nastojat ćemo sabrati glavne rezultate koji su izronili tijekom našeg istraživanja.

Došli smo do zaključka da klauzula "duhom" (τῷ πνεύματι) svjedoči o drugotnoj tendenciji koja ide za tim da spiritualizira i etizira tradicionalna blaženstva. Ona je sigurno Matejev dodatak. Očito je da tim i drugim dodacima i preinakama blaženstava u Matejevoj verziji dolazi do izražaja etički naglasak blaženstava, što je i inače značajka Matejeva evanđelja. Dakle, Matej želi već u blaženstvima koja su mu zajednička s Lukom, kao i onima koja su mu vlastita (Mt 5,5.7-10), naglasiti etičko značenje blaženikâ. Dok su u Lukinoj verziji blaženici

⁷⁵ Nažalost, kod nekih se u taj protest umiješao i manihejski prezirateljski stav prema tijelu i materiji. Valdenzi, albingezi, katari i drugi, koji su bili inficirani tim manihejskim duhom, osuđuju svaki posjed kao zagađenje zlom materijom.

⁷⁶ Odon Keritonski, *In Cant.* navedeno prema: H. De Lubac, *Esegest medievale*, II (Edizioni Paoline), Roma, 1972., 1582 sl.

⁷⁷ Navedeno prema: H. De Lubac, *nav. dj.*, 1583.

⁷⁸ Istog stajališta bio je i Dostojevski. U jednom kratkom dijalogu u "Bračić Karamazovima" čitamo: 'Oni žive u bogatstvu', reče Aljoša tih. 'Bi li bilo bolje biti siromašan?' 'Da' (F. Dostojevski, *Die Brüder Karamasow*, W. Grenziger, Berlin und Weimar, 1994., II, str. 399).

određeni svojim stanjem (pomoću siromaštva, gladi i žalosti), Matej ne ostaje samo na konstataciji izvanjskih situacija. Već u blaženstvima on riše program ponašanja (Mt 5,3-12). Tako u njegovoj verziji siromasi nisu blaženi jer su siromasi, nego jer su siromasi "duhom"; na isti način, gladni i žedni su blaženi, jer su "gladni i žedni pravедnosti". Kako se vidi, u Mateja nije više u pitanju situacija bijede, nego unutarnjeg raspoloženja, stava; u našem konkretnom slučaju, nije riječ o siromasima u sociološkom smislu, nego o onima koji imaju "duh" siromaha. Stoga, precizacija "duhom" nema za cilj samo da nadoda nešto ideji izvanjskog siromaštva; ona nosi sa sobom potpunu izmjenu značenja.

U Matejevoj formulaciji prvoga blaženstva socijalno siromaštvo odstupa, dok u prvi plan stupa duševno držanje. Tu se "siromasi duhom" poistovjećuju s ljudima ponizna duha i srca. Tu nije riječ u prvom redu o materijalnim siromasima, nego o onima koji se osjećaju ovisnima o Bogu, koji od Boga sve očekuju. "Siromasi duhom" su oni koji uviđaju relativnost svega stvorenoga, koji osjećaju i priznaju da ih nitko i ništa ne može u potpunosti i do kraja zadovoljiti izvan Boga i koji su zbog toga otvoreni Bogu i njegovim darovima. Jasno je onda da takvima pripada Kraljevstvo nebesko. Jednom riječju, "siromasi duhom", koje se proglašava blaženima, to su oni čiju dušu nitko i ništa ne može zadržati na putu prema Bogu. Na taj način Matejeva formulacija prvog blaženstva ukazuje se kao svojevrsni komentar prve zapovijedi Dekaloga.

Ničim, pa ni prvim blaženstvom, ne može se dokazati da Isus osuđuje posjed kao moralno zlo i da siromaštvo propovijeda kao ideal. On samo osuđuje idoliziranje posjeda i robovanje Mamoni. Upravo je to bitni sadržaj i prvog blaženstva u Matejevoj formulaciji. U njemu se zahtijeva od Isusovih učenika da ne idoliziraju vremenita dobra i da u ophođenju s njima očuvaju neropski stav. Taj stav se sastoji u tome da s njima ophodimo na takav način da ona služe nama, a ne mi njima. Uostalom, čovjek je primio nalog od Boga da ta dobra sebi podloži na službu (usp. Post 1,28).

"BEATI I POVERI IN SPIRITO, PERCHE DI ESSI È
IL REGNO DEI CIELI!" (Mt 5,3)

Riassunto

L'articolo è composto di quattro parti. Nella prima parte l'autore cerca, a base dei paralleli veterotestamentari e giudaici, di

determinare il significato dell' espressione "poveri in spirito". Nella seconda parte questo significato si riesamina nel contesto più ampio della dottrina di Gesù sui beni temporali e partendo dalla sua opzione per la povertà. Poi, nella terza ed ultima parte la beatitudine "dei poveri in spirito" viene considerata alla luce della prassi e della riflessione cristiana. In fine, nei pensieri conclusivi si riassumono i risultati del lavoro.

Si è venuti alla conclusione che la clausola "in spirito" (τῷ πνεύματι) testimonia della tendenza secondaria che va a spiritualizzare le beatitudini tradizionali. Essa è senza dubbio l'aggiunta di Matteo. È ovvio che in questa ed in altre aggiunte e modifiche delle beatitudini nella versione di Matteo viene all' espressione l'accento etico delle beatitudini, quello che è in generale la caratteristica per il vangelo di Matteo. Dunque, Matteo vuole già nelle beatitudini che ha in comune con Luca, come in quelle a lui proprie (Mt 5,5.7-10), mettere in rilievo il carattere etico dei beati. Mentre nella versione di Luca i beati sono destinati dal loro stato (attraverso povertà, fame e tristezza), Matteo non rimane solo alla constatazione delle situazioni esteriori. Già nelle beatitudini egli traccia il programma della condotta (Mt 5,3-12). Così nella sua versione i poveri non sono beati perché sono poveri, ma perché sono poveri "in spirito"; nello stesso modo, affamati e assetati sono beati, perché "hanno fame e sete di giustizia". Come si vede, in Matteo non è più in questione la situazione della miseria, ma della disposizione interiore, dell' atteggiamento; nel nostro caso concreto, non si tratta dei poveri nel senso sociologico, ma di quelli che hanno "lo spirito" dei poveri. Perciò, la precisazione "in spirito" non ha per lo scopo solo che aggiunga qualcosa all' idea della povertà esteriore; essa porta con se un cambiamento completo. Matteo vi propone ai cristiani la condotta che può scaturire dalla situazione nova che si è instaurata con Cristo nel mondo. Con le altre parole, le beatitudini nella sua versione sono nello stesso tempo le promesse della buona novella ed invito che si accetti le qualità della condotta per le quali i membri della comunità dimostrano che sono diventati partecipi del regno di Dio.

Nella versione matteaana della prima beatitudine la povertà sociale retrocede, mentre nel primo piano viene l'atteggiamento dell'animo. "I poveri in spiriti" vi si identificano con gli uomini di animo e di cuore umile. Qui non si tratta più dei poveri nel senso materiale, ma di quelli che si sentono dipendenti da Dio, che aspettano tutto da Dio. Con altre parole, "i poveri in spirito" sono quelli che riconoscono la relatività di tutto creato: sentono e

riconoscono che nessuno e niente li può completamente accontentare eccetto Dio e per questo sono aperti a Dio e ai suoi doni. In breve, "i poveri in spirito" sono quelli il cui animo nessuno e niente può fermare sulla strada verso Dio. La prima beatitudine dice che a tali appartiene il Regno dei cieli. A base di tutto questo il nostro autore vede la formulazione matteana della prima beatitudine come un commento del primo comando del Decalogo.

A base di questa formulazione della prima beatitudine non si può mostrare che Gesù condanna il possesso come il male morale e che predica la povertà come ideale. Egli condanna solamente l'idoleggiare del possesso e di essere schiavi della mammona. Con altre parole, Gesù richiede dai suoi seguaci di non idoleggiare i beni temporali e di comportarsi con essi in modo tale che essi servano all'uomo e non l'uomo ad essi. D'altronde, l'uomo ha ricevuto l'incarico da Dio di assoggettare tutte le cose create al suo servizio (cfr. Gen 1,28).